

Max Marschhauser
Filozofski fakultet Osijek
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera Osijek

Stručni rad
UDK 371.214

KOMPARATIVNA ANALIZA KURIKULUMA OSNOVNOŠKOLSKE NASTAVE POVIJESTI U HRVATSKOJ I ENGLJSKOJ

Sažetak

Rad prikazuje razlike između osnovnoškolske nastave povijesti u Hrvatskoj i Engleskoj, prema sadržajima osnovnih obrazovnih dokumenata tih država, a koji se odnose na samu nastavu. To su engleski kurikulum nastave povijesti (National curriculum in England: history programmes of study) te hrvatski Nacionalni okvirni kurikulum i Nastavni plan i program za osnovnu školu, a govori i o aktualnom prijedlogu kurikularne reforme u Republici Hrvatskoj. Nakon početnog objašnjavanja kulturnih razlika do kojih dolazi u ova dva sustava obrazovanja nastave povijesti, rad donosi kronološki prikaz razlika u sadržajima o kojima se učenici poučavaju. Zatim, rad objašnjava još neke razlike u ta dva sustava, poput prilagođenosti dobi učenika za pojedine nastavne sadržaje, odnosa nastave prema kontroverznom povijesnim temama i odnosu lokalne, nacionalne i globalne nastave povijesti. U pisanju rada korišteni su originalni obrazovni dokumenti te je donesena njihova temeljita analiza prema navedenim točkama.

Ključne riječi: *nastava povijesti, kurikulum, Hrvatska, Engleska, obrazovni stupnjevi, kontroverzne teme*

UVOD

Iako se školski sustavi diljem svijeta mogu uvelike razlikovati, u skoro svakome od njih ipak postoji jedna skupina nastavnih predmeta koji se smatraju nužnima za obrazovanje učenika. To su predmeti materinjeg jezika, stranih jezika, predmeti vezani za matematičke znanosti, razni kulturno-umjetnički predmeti, ali i nastavni predmet povijesti. Prirodno je očekivati da će se nastava povijesti odvijati na različite načine u različitim državama. Zbog

kulturne uvjetovanosti shvaćanja svoje nacionalne povijesti, kao i one na globalnoj razini, nastava povijesti ustrojava se kako bi najbolje odgovorila na to. Dva školska sustava koja ovaj rad obrađuje, onaj koji se koristi u Republici Hrvatskoj i onaj iz Engleske, svakako imaju sličnosti, ali i razlike. Ovaj rad prikazat će koje su to sličnosti i razlike u tim dvama sustavima obrazovanja, pokušat će odgovoriti na pitanje kako su one kulturno uvjetovane te će istaknuti neke najzanimljivije disproporcije tih dvaju sustava obrazovanja.

MODERNA EUROPSKA NASTAVA POVIJESTI I KULTUROLOŠKE RAZLIKE DVAJU SUSTAVA

Učenje povijesti jedno je od onih dijelova školovanja koje je oduvijek bilo posebno važno vladajućim institucijama. Od svih nastavnih predmeta koji postoje u suvremenoj školi, nastava povijesti vjerojatno je najpogodnija za ostvarivanje primarne indoktrinacije najmlađih slojeva društva. Niti jedna vlada to neće priznati, ali je očito kako je ta nastava vrlo pažljivo ustrojena te kako najčešće izaziva burne rasprave u društvu ili u političkim krugovima. Razlog tomu svakako je činjenica da svaki čovjek svoju povijest shvaća kao dio sebe te svako zadiranje u nju shvaća osobnim napadom na svoj identitet (Stradling, 2006).

Nastava povijesti uvijek se mijenjala dolaskom novog vladajućeg sustava. Jedan od primjera toga svakako je velika promjena u održavanju te nastave u zemljama istočne Europe devedesetih godina prošlog stoljeća. Prelaskom s komunizma na kapitalizam iz temelja se mijenja struktura nastave povijesti, povijesni ideali poput velikih revolucija u povijesti, borbe protiv eksploatatora u društvu, narodnooslobodilačka borba partizana ili veličanje radničkog pokreta, sada bivaju zamijenjeni nekim novim sadržajima ili pak u potpunosti zanemarivani u nastavi povijesti. Također, nova nastava povijesti, pogotovo ako govorimo o novonastalim državama poput bivših zemalja Jugoslavije ili baltičkih zemalja, sada poprima oblik sve većeg naglašavanja svoje uloge u povijesti proučavanjem nacionalnih junaka koji su u prošlim državnim sustavima bili zabranjivani (Marinović, 2014).

S druge strane, zemlje zapadne Europe koje imaju puno dužu tradiciju nastave povijesti, konstantnije su u provedbi svojih već dobro ustaljenih načina održavanja nastave. To su primarno Velika Britanija, Francuska i Španjolska, ali tu se mogu ubrojiti i ostale države tog prostora. Ono što njihovu nastavu povijesti uvelike razlikuje od nastave povijesti istočnoeuropskih zemalja je puno veća orijentiranost na nacionalnu povijest, dok se povijest ostalih zemalja proučava vrlo oskudno. Ta temeljita razlika, ali ne i jedina, uzrokovana je velikim kulturološkim razlikama ovih dvaju dijelova Europe, od kojih jedna strana promovira britanski model poučavanja povijesti, dok je druga orijentirana na onaj njemački (Rendić-Miočević, 2005).

Ta razlika u proučavanju povijesti, ali i mnoge druge kulturne proizvedene, jasno su nam zapisane u službenim državnim kurikulumima tih zemalja. Ti dokumenti bit će predmet analize ovog rada, a detaljnije će se obraditi Nacionalni okvirni kurikulum (u daljnjem tekstu NOK) te Engleski nacionalni kurikulum (National curriculum in England: history programmes of study). Kako NOK nije organiziran prema nastavnim predmetima, već prema

nastavnim područjima, ovaj rad bazirat će se na društveno-humanističko područje, posebno se orijentirajući na sadržaj koji se odnosi na nastavu povijesti. Osim kurikuluma, kod obrade hrvatske nastave povijesti, rad će analizirati i sadržaj Nastavnog plana i programa za osnovnu školu koji govori o nastavi povijesti. Također, rad ukratko spominje i aktualni prijedlog kurikularne reforme u Republici Hrvatskoj te moguće posljedice iste. Što se tiče engleskog kurikuluma, on je podijeljen prema nastavnim predmetima te će se obraditi isključivo dio koji se odnosi na nastavu povijesti. Prije detaljnije analize još je bitno napomenuti kako će rad biti orijentiran na osnovnoškolsku nastavu povijesti, a što otprilike odgovara prvom, drugom i trećem glavnom stupnju (key stage) obrazovanja u Velikoj Britaniji.

Ta dva dokumenta izabrana su zbog već rečene razlike između dva europska prevladavajuća modela poučavanja nastave povijesti. Analiza će se baviti i sličnostima i razlikama navedenih kurikuluma, a sve s ciljem poboljšanja trenutne obrazovne prakse. Glavni kriteriji koji će se proučavati u radu su sadržaji i željeni ishodi učenja nastave povijesti, odnos prema kontroverzним temama i učenička dob, odnos između tema nacionalne i svjetske povijesti te prisutnost lokalne i zavičajne povijesti.

Glavna teza ovog rada je kako se nastava povijesti razlikuje od države do države te kako nije moguće reći da je jedan kurikulum bolji od drugoga. Ali, moguće je uspoređivati navedene dokumente sa svrhom analize odnosa prema pojedinim pogledima suvremene nastave povijesti. Zbog toga će se izvršiti analiza jednog kriterija za drugim, s ciljem dobivanja što jasnije slike o razlikama između dvaju navedenih dokumenata.

USPOREDBA OBRAZOVNIH STUPNJEVA U ENGLSKIM I HRVATSKIM OBRAZOVNIM DOKUMENTIMA

Za početak, važno je osvrnuti se na strukturu nastave povijesti u ove dvije zemlje. U Engleskoj se nastava povijesti održava u prva tri glavna stupnja obrazovanja. Prvi stupanj označava obrazovanje učenika od pet do sedam godina starosti, što je dobnim ekvivalent hrvatskom predškolskom obrazovanju. Prema engleskom Nacionalnom kurikulumu, učenici ovog stupnja obrazovanja razvit će svijest o prošlosti i vremenu, moći će shvatiti sličnosti i razlike života u pojedinim povijesnim razdobljima te će znati neke najosnovnije povijesne crtice te kako ih predstaviti. Također, nastava koja se održava u ovom stupnju služi kao kratki uvod u sadržaje koje će se detaljnije poučavati na druga dva stupnja. Neki od primjera povijesnih sadržaja koji se obrađuju u ovom periodu obrazovanja su veliki požar u Londonu, izum zrakoplova, objašnjavanje raznih nacionalnih običaja i svetkovina, proučavanje života istaknutih ljudi britanske i svjetske povijesti, npr. kraljice Elizabete I. i Viktorije, Kristofora Kolumba, Neila Armstronga ili Florencea Nightingalea (National curriculum in England: history programmes of study, 2013). Također, moguća je i detaljnija obrada lokalne povijesti (Koren, 2005). Što se tiče predškolskog obrazovanja u Republici Hrvatskoj, ono se ne dotiče nastave povijesti.

Sljedeći glavni stupanj engleskog obrazovanja iz nastave povijesti je drugi, on odgovara periodu od sedam do jedanaest godina starosti učenika, s čime odgovara prvom odgoj-

no-obrazovnom ciklusu NOK-a. U tom stupnju engleski učenici započinju kronološki učiti povijest, a cilj mu je učeničko shvaćanje povijesti britanskog otočja, lokalne, ali i svjetske povijesti. Učenici tog stupnja trebaju moći razumjeti razvoj povijesti kroz razdoblja, načine na koje povijesna znanost skuplja podatke, ali i shvatiti kontinuitet i diskontinuitet povijesnog razvoja čovječanstva. Nacionalni kurikulum predlaže devet nastavnih cjelina koje bi se trebale obraditi tijekom nastave. To su promjene u Britaniji od kamenog do željeznog doba, Rimsko Carstvo i utjecaj na Britaniju, naseljavanje Anglosasa i Škota, Vikinški period, nastavna cjelina iz lokalne povijesti, slobodna tema iz ovog perioda povijesti prema učeničkim interesima, civilizacije Starog Istoka, Mezopotamije, Indije i Kine, cjelina o Staroj Grčkoj te cjelina o jednoj izvaneuropskoj kulturi uz usporedbu sa životom na britanskom otočju (National curriculum in England: history programmes of study, 2013). Bitno je napomenuti da većina tih cjelina ima po nekoliko potencijalnih nastavnih jedinica koje se mogu, ali i ne moraju obraditi te služe kao naputak nastavniku (Koren, Nagbar-Ajičić, 2007).

Kod hrvatskog obrazovanja na ovome stupnju, ono je u nastavi povijesti vrlo oskudno. Nastavni predmet još nije postojan, već se nastava povijesti održava u jednoj nastavnoj cjelini iz nastave prirode i društva u četvrtom razredu. Prema NOK-u, unutar društveno-humanističkog područja u prvom odgojno-obrazovnom ciklusu, nastava povijesti je vrlo kratko spomenuta i to u točki *Prošli događaji, ljudi i društva*. Prema toj točki, učenici će na ovoj razini moći uspoređivati vlastite životne uvjete sa životnim uvjetima u drugim okruženjima, opisati živote ljudi u prošlosti, razlikovati prošlost, sadašnjost i budućnost, ali će također moći i nabrojati neke osnovne događaje iz povijesti Hrvatske, kao i događaje koji su oblikovali zavičaj i domovinu. Prema NOK-u za osnovnu školu iz dijela koji se odnosi na nastavu Prirode i društva, u četvrtom razredu predviđene su četiri nastavne jedinice vezane uz predmet povijesti. To su Hrvati i nova domovina (obrađuje doseljenje Hrvata i prelazak na kršćanstvo), Hrvatska u europskom okruženju (učenje o pojmovima: povijest, država, zajednica), Kulturno-povijesne znamenitosti RH te Samostalna Republika Hrvatska (učenje o Domovinskom ratu i Europskoj Uniji), (Nacionalni okvirni kurikulum, 2010).

Slijedi treći glavni stupanj engleskog obrazovanja koji se provodi od jedanaest do četrnaest godina starosti, a odgovara drugom i trećem odgojno-obrazovnom ciklusu NOK-a. U tom stupnju engleska nastava povijesti teži razvijanju kritičkog mišljenja i viših razina razumijevanja povijesne zbilje, dok je na učenicima da shvate kompleksnost povijesnih događaja i promjena. Nastava se nastavlja kronološkim redom, a ovog puta obuhvaća sedam nastavnih cjelina. Bitno je napomenuti kako je od toga pet cjelina koje su orijentirane isključivo na povijest Britanije, jedna iz lokalne povijesti, a samo jedna iz svjetske povijesti, od čega su predložene teme: Mogulska Indija, Kina za vrijeme dinastije Čin, Ruske revolucije ili SAD u 20. stoljeću (National curriculum in England: history programmes of study, 2013).

Tek u ovom periodu obrazovanja u Republici Hrvatskoj započinje nastavni predmet povijesti, tj. ona više nije obrađivana u sklopu drugih predmeta. Ona se očituje kroz drugi (5. i 6. razred) i treći (7. i 8. razred) ciklus. U NOK-u je zanimljivo primijetiti kako je sadržaj drugog i trećeg ciklusa, koji se odnosi na nastavu povijesti, gotovo prepisan u odnosu na onaj iz prvog ciklusa, uz neke minimalne nadopune. I na ovim višim stupnjevima obrazovanja

također se isključivo traži nabranje i opisivanje, dok je učeničko razumijevanje izostavljeno ili se vrlo malo spominje, što znači da je nastava organizirana prema nižim razinama znanja i razumijevanja na Bloomovoj skali (Nacionalni okvirni kurikulum, 2010). Ako se osvrnemo na stariji način obrazovanja, kakav je bio u vrijeme HNOS-a, jasno je vidljivo kako se nastava, bez obzira na podjelu na dva ciklusa, održava gotovo identično, tj. kronološki slijed događaja od petog pa sve do osmog razreda. Važna stvar koju bi trebalo napomenuti kod ovog dijela jest svakako postojanje izbornih tema koje nastavnici mogu, ali i ne moraju obraditi, dok je ipak veliki dio nastavnih cjelina (11 do 12, ovisno od razreda do razreda) obvezan (Nastavni plan i program na osnovnu školu, 2006).

RAZLIKE U NASTAVNIM SADRŽAJIMA I ISHODIMA UČENJA

Iz analize prvog kriterija, koji se odnosi na sadržaj i ishode učenja, može se zaključiti kako se osnovnoškolska nastava povijesti u Engleskoj i Hrvatskoj uvelike razlikuje. U Engleskoj ona započinje već od pete godine starosti učenika (iako je tada u manjem i više lokalnom aspektu), a traje sve do četrnaeste godine (National curriculum in England: history programmes of study, 2013). U Republici Hrvatskoj ona započinje u četvrtom razredu u okviru predmeta priroda i društvo (u manjem opsegu), a također traje do četrnaeste godine starosti, tj. do kraja osnovne škole (Nacionalni okvirni kurikulum, 2010). Engleski učenici puno ranije dolaze u susret s povijesti, kao nastavnim predmetom, te ju od malena uče razumijevati.

Što se tiče sadržaja koji se obrađuju u ovim dvjema zemljama, na obje su strane oni obrađivani kronološki (počinje se od prapovijesti, a prijelazom na 21. stoljeće). Ipak, ono što je bitno napomenuti jest to da je u hrvatskim dokumentima puno više propisanih nastavnih cjelina i tema, dok je engleski kurikulum samo naveo nastavne cjeline (i to puno manji broj), a unutar cjelina samo je okvirno naveo moguće, ali ne i obavezne, nastavne jedinice. Engleskim nastavnicima daje se puno više slobode obrade sadržaja, iako ne smiju odudarati od propisanih cjelina. Hrvatskim nastavnicima propisuju se sve nastavne cjeline, a unutar njih i sadržaji koji se moraju obraditi. Jedini izuzetak su izborne nastavne cjeline, u kojima ne postoje propisani sadržaji, iako je teško govoriti o nastavničkoj slobodi iz razloga što su same teme službeno propisane (Pešorda, 2008).

Od školske godine 2018./2019. kreće eksperimentalno provođenje kurikularne reforme u Republici Hrvatskoj, što bi uvelike moglo promijeniti gore navedene parametre. Novi kurikulum izrađen je u skladu s NOK-om, a trebao bi donijeti znatno duge, željene promjene u hrvatsko obrazovanje. Taj kurikulum više je okrenut ishodima učenja nego sadržajima, a svrstava ih prema pet koncepata: vrijeme i prostor, uzroci i posljedice, kontinuitet i promjena, izvori i istraživanje prošlosti te interpretacije i perspektive. Ti koncepti u praksi bi trebali napredovati iz godine u godinu te od početnog stadija u petom razredu osnovne škole dolaze do dosta naprednijeg i potpunijeg u završnom razredu srednje škole (Prijedlog Nacionalnog kurikuluma nastavnoga predmeta povijesti, 2016)

ZASTUPLJENOST KONTROVERZNIH TEMA

Kada je riječ o kriteriju zastupljenosti kontroverznih tema u nastavi, kao i dobi kad su one zastupljene, engleski se učenici, barem prema Nacionalnom kurikulumu, vrlo rijetko susreću s takvim temama, a kada se i susreću, onda se negira sve što je negativno vezano uz Britaniju, dok su kontroverze vezane uz ostale zemlje redovito spomenute (Koren, Najbar-Agičić, 2007). Primjer su teme engleske trgovine robljem i engleski kolonijalizam s jedne strane te holokaust s druge. Navedene teme obrađuju se u trećem glavnom stupnju, što odgovara hrvatskom sedmom i osmom razredu. U prve dvije spominju se razni faktori vezani uz kolonijalizam i trgovinu robljem, ali su zanemarivani osjećaji nacionalne isprike ili žaljenja za počinjenim patnjama nad narodima Afrike ili Azije (National curriculum in England: history programmes of study, 2013). Analizom tog dijela nastave dobiva se dojam zataškavanja ili izbjegavanja spomenutih nedjela. S druge strane, u temi o holokaustu ne štedi se na napadima na njemački narod, što je opravdano, ali pomalo djetinjasto kad se uzmu u obzir zanemarivanja u prošlim navedenim temama (Koren, 2005).

Kontroverzne teme u hrvatskoj nastavi povijesti puno su češće zastupljene nego u engleskoj. Ipak, i ovdje postoje određene nelogičnosti. Npr. tema Domovinskog rata za koju se očekuje da se predaje zrelim i svjesnim učenicima, prvi se put spominje u četvrtom razredu u sklopu nastave prirode i društva. Nije navedena razina detalja do koje se ide u sklopu one nastave, ali svakako je bitno napomenuti kako je ovo prerana dob za podučavanje o ovako osjetljivim i kontroverznim temama (Nacionalni okvirni kurikulum, 2010). Osim te manje nelogičnosti, ostatak kontroverznih tema ostavljen je tamo gdje bi i trebale biti, a to je ili sam kraj sedmog ili osmog razreda, tj. onda kada su učenici već zreliji i mogu ih donekle razumjeti. To su teme poput Drugog svjetskog rata (posebice dio iz nacionalne povijesti), a predstavljene su na način da se ne zauzimaju stavovi, tj. da se nastava održava što je moguće neutralnije (Koren, Najbar-Agičić, 2007).

ODNOS LOKALNE, NACIONALNE I SVJETSKE NASTAVE POVIJESTI

Sljedeći bitan aspekt svakako je odnos između nastave nacionalne i svjetske povijesti. U engleskom kurikulumu iz priloženog popisa teme jasno je vidljivo kako su one uglavnom vezane uz nacionalnu povijest. Na drugom stupnju šest od devet predloženih tema odnosi se na britansku povijest, dok je jedna od preostale tri zapravo usporedba strane kulture s britanskom. Na trećem stupnju stanje je još homogenije - od sedam tema, njih šest odnosi se na nacionalnu povijest, a zadnja se odnosi na svjetsku povijest gdje se obrađuju teme poput Mogulske Indije ili Kine u Čin dinastiji (Borne, 2014). Tu je bitno naglasiti da su te teme iz svjetske povijesti usko povezane s britanskom poviješću, tj. to su periodi Indijske i Kineske povijesti kad su te dvije države bile blisko povezane s Britanijom putem kolonijalnih i imperijalističkih veza, iz čega se može zaključiti da je jedina svrha njihova proučavanja dodatno

dublje razumijevanje upravo nacionalne povijesti. S druge strane, hrvatska nastava povijesti bogata je sadržajima i iz nacionalne i iz svjetske povijesti te se svako povijesno razdoblje obrađuje iz oba aspekta (National curriculum in England: history programmes of study, 2013).

Ova razlika zapravo i ne treba čuditi. Kada se uzmu u obzir dvije vladajuće paradigme u europskoj nastavi povijesti koje su navedene na početku, ona engleska i njemačka, jasno se na ovom primjeru vidi njihova razlika. Ona britanska, zapadnoeuropska paradigma, gotovo je u cijelosti orijentirana na nacionalnu povijest svoga naroda, a osim u Engleskoj, prisutna je i u Francuskoj i Španjolskoj (Koren, 2005). S druge strane, hrvatska je pod njemačkom paradigmom u kojoj se svi događaji i procesi promatraju i s nacionalne i sa svjetsko-povijesne strane kako bi se pružila bolja slika određenim povijesnim događajima (Pešorda, 2008). Stoga su razlike, koje su navedene u dokumentima, sasvim očekivane i predstavljaju kulturno-civilizacijsku razliku između ovih dviju zemalja (Stradling, 2006).

Osim toga, još je bitno osvrnuti se na teme lokalne i zavičajne povijesti. U engleskom kurikulumu, u svakom od tri glavna stupnja, predviđena je obrada jedne nastavne teme iz lokalne povijesti. Nije detaljnije određeno o čemu se ovdje mora raditi, već je nastavnicima i učenicima ostavljena sloboda u izboru sadržaja i metoda rada. Predloženo je da se odabrana tema podudara sa sadržajem koji se uči te školske godine te, ukoliko je moguće, da se ostvari i terenska nastava na stvarnim lokacijama. Slično tome, u hrvatskom kurikulumu nastavnike se potiče da samostalno osmisle dvije do tri izborne nastavne teme, koje bi odgovarale povijesnoj baštini zavičaja, kako bi se apstraktna nastava približila učenicima. Ipak, može se reći da su ove teme sekundarne u odnosu na glavni dio plana i programa iz razloga što mogu biti obrađivane tek kada su obrađene sve propisane nastavne cjeline i jedinice (National curriculum in England: history programmes of study, 2013). U NOK-u je jedna od temeljnih kompetencija kulturna svijest i izražavanje koja predviđa razvijanje svijesti o lokalnoj, nacionalnoj i europskoj kulturnoj baštini. Ipak, u konkretnom tekstu ne spominje se nikakvo proučavanje lokalne povijesti ili sadržaja vezanih uz zavičaj učenika. Stoga možemo zaključiti kako je nastava lokalne povijesti obavezno zastupljena u engleskom kurikulumu, dok u hrvatskoj nastavi ona postoji kao jedna od mogućih izbornih tema koje se mogu, ali i ne moraju obraditi (Nacionalni okvirni kurikulum, 2010).

ZAKLJUČAK

Za zaključak ovog rada može se reći kako analizirani dokumenti, uz manje sličnosti poput kronološkog održavanja nastave, imaju vrlo jasne razlike koje se onda očituju na oblikovanju same nastave povijesti. Kao prvo, sam početak nastave povijesti uvelike se razlikuje, u Engleskoj ona započinje još u predškolskom uzrastu, dok se u Hrvatskoj čeka na četvrti razred osnovne škole, a tek u petom započinje kao poseban nastavni predmet. Hrvatski dokumenti detaljnije su koncipirani od engleskih, donose ishode učenja koje bi učenik morao biti sposoban izvršiti prilikom završenog stadija školovanja, dok engleski kurikulum samo okvirno određuje nastavne cjeline, ostavljajući nastavnicima veću slobodu u izboru sadržaja.

Kod pitanja kontroverznih tema, hrvatski kurikulum pokazao je sveobuhvatniji način prikazivanja ovih tema, dok engleski model zanemaruje vlastite povijesne kontroverze, a one od ostalih naroda bez problema naglašava. Što se tiče odnosa nacionalne i svjetske nastave, jasna je razlika koja proizlazi iz prevladavajućih paradigmi nastave povijesti. Engleska nastava uglavnom je orijentirana samo na nacionalnu povijest, dok hrvatska podjednako obrađuje i nacionalnu i svjetsku. S druge strane, lokalna je povijest bolje zastupljena u engleskom kurikulumu, dok je u hrvatskoj nastavi ostavljena na izbor nastavniku. Sve te razlike bitne su za oblikovanje nastave, ali i svijesti učenika. Niti jedna od ovih razlika nije slučajna, one su pomno odabrane te predstavljaju kulturne posebnosti svakog naroda. Nastava povijesti kao takva vrlo je bitna za razvoj društva te se njezine aspekte ne smije uzimati zdravo za gotovo, već o njima trebamo promišljati na nove načine. Ne postoji optimalno rješenje, ali težeći prema boljem uvelike možemo poboljšati realne uvjete u našim školama. Daljnja istraživanja iz ovog područja mogla bi poboljšati buduću nastavu te nikako nisu na odmet. Škola nije statična ustanova, već ona teži boljitku kojemu se mora težiti kako bismo došli do najoptimalnije moguće nastave.

BIBLIOGRAFIJA

- Borne, D. (2014). Nacionalne povijesti, europska povijest. *Povijest u nastavi*, 20 (2), 133-137.
- Government of UK - Department for Education (2013). National curriculum in England: a history programmes study. <https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-history-programmes-of-study/national-curriculum-in-england-history-programmes-of-study#contents>. (Preuzeto: 12. siječnja 2018).
- Koren, S. (2005). Školska povijest kao bojišnica: oblikovanje engleskog Nacionalnog kurikuluma za povijest. *Povijest u nastavi*, 6 (1), 117-142.
- Koren, S., Najbar-Agičić, M. (2007). Europska iskustva i nastava povijesti u obaveznom obrazovanju. *Povijest u nastavi*. 10 (2), 117-174.
- Marinović, M. (2014). Nastava povijesti usmjerena prema ishodima učenja-Metodički priručnik za nastavnike povijesti. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2006). Nastavni plan i program na osnovnu školu. http://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf. (Preuzeto: 12. siječnja 2018).
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2010). Nacionalni okvirni kurikulum. http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf. (Preuzeto: 12. siječnja 2018).
- Pešorda, S. (2008). Kurikulum i nastava povijesti. *Povijest u nastavi*, 11 (1), 101-107.
- Prijedlog Nacionalnog kurikuluma nastavnoga predmeta povijesti (2016). <http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/03/Povijest.pdf>. (preuzeto: 22. kolovoza 2018.)
- Rendić-Miočević, I. (2005). Učenik – istražitelj prošlosti: novi smjerovi u nastavi povijesti. Zagreb: Školska knjiga.
- Stradling, R. (2006). Multiperspektivnost u nastavi povijesti: priručnik za nastavnike. Zagreb: AKG.